

**JUDECATORUL DE DREPTURI SI LIBERTATI-ASPECTE TEORETICE SI IMPLICATII
PRACTICE ÎN CODUL DE PROCEDURA PENALĂ DIN ROMANIA**

Vasile POPA,

Doctorand,

Universitatea de Stat din Moldova

Școala *Doctorală Științe Juridice*

Realitatea practica a drepturilor omului a devenit una extrem de complexă, fapt ce a motivat in mod exponential dinamica mecanismelor de protecție create în acest scop generand astfel si volumul cadrului normativ ce vizează domeniile în care există vulnerabilități in domeniul justitiei penale, privind viața, sănătatea, libertatea, demnitatea umană. Specific acestui domeniu este faptul că în interesul unei corecte administrări a actului de justiție, unele limitări ale drepturilor sunt absolut necesare. Limitările trebuie tratate cu titlu de excepție si trebuie să fie proporționale cu cerințele obiective ale actelor procedurale, astfel examinarea acestor cerințe trebuie făcută cu multă obiectivitate.

Cuvinte cheie: judecator, drepturi, libertati, masuri, proceduri, limitari, instante.

Institutiile Judecatorului de drepturi și libertăți marcheaza proces mai amplu de specializare a instanțelor judecătorești fiind in principal generata de creșterea volumului, diversității și complexității cauzelor judiciare, cât și de necesitatea asigurării unei funcționări echilibrate a întregului sistem judiciar. Măsurile legislative adoptate în acest scop sunt un răspuns concret la problemele ce le ridică organizarea și funcționarea instanțelor judecătorești, precum și la dese revendicări privind corectitudinea actului de justiție.

Judecatorul de drepturi și libertăți este, potrivit art. 53 din Codul de procedură penală, judecatorul care, în cadrul instanței, potrivit competenței acesteia, soluționează, în cursul urmăririi penale, cererile, propunerile, plângerile, contestațiile sau orice alte sesizări privind: măsurile preventive, măsurile asiguratorii, măsurile de siguranță cu caracter provizoriu, actele procurorului în cazurile expres prevăzute de lege, încuviințarea perchezițiilor, a folosirii metodelor și tehnicilor speciale de supraveghere sau cercetare ori a altor procedee probatorii potrivit legii, procedura audierii anticipate, precum și alte situații expres prevăzute de lege[1].

Prin insasi denumire, competența instituției se circumscrie problematicii drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, fiind un garant independent, imparțial și specializat al acestor drepturi și

libertăți, în faza de urmărire penală. Cu toate că atributul ei este unul special și limitat, în același timp, în ansamblul activității judiciare, totuși ea nu se plasează în afara conceptului de instanță de judecată.

Crearea instituției judecătorului de drepturi și libertăți a fost substanțial influențată și de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care s-a pronunțat în nenumărate cazuri de încălcare a art. 5 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Sub titulatura „Dreptul la libertate și la siguranță”, textul acestui articol are următorul conținut: Orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale: a) dacă este deținut legal pe baza condamnării pronunțate de către un tribunal competent; b) dacă a făcut obiectul unei arestări sau dețineri legale pentru nerespectarea unei hotărâri pronunțate de un tribunal, conform legii, ori în vederea garantării executării unei obligații prevăzute de lege; c) dacă a fost arestat sau reținut în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a se bănuși că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice ale necesității de a-l împiedica să săvârșască o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia; d) dacă este vorba de detenția legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere sau despre detenția sa legală, în vederea aducerii sale în fața autorității competente; e) dacă este vorba despre detenția legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond; f) dacă este vorba despre arestarea sau detenția legală a unei persoane în scopul împiedicării pătrunderii ilegale pe teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare. Orice persoană arestată trebuie să fie informată, în cel mai scurt termen și într-o limbă pe care o înțelege, asupra motivelor arestării sale și asupra oricărei acuzații aduse împotriva sa. Orice persoană arestată sau deținută în condițiile prevăzute de paragraful 1 lit. c) din prezentul articol trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare și are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanții care să asigure prezentarea persoanei în cauză la audiere. Orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau detenție are dreptul să introducă recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalității detenției sale și să dispună eliberarea sa dacă detenția este ilegală. Orice persoană, victimă a unei arestări sau dețineri în condiții contrare dispozițiilor acestui articol, are dreptul la reparații”[2].

În doctrina[3] se subliniază importanța deosebită pe care o are acest text pentru orice persoană, întrucât consacră un drept fundamental la libertate și la siguranță. Este un drept inalienabil, la el nu se poate renunța, iar în ceea ce privește garanțiile, el este opozabil *erga omnes*. Regula este că „nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa”, iar excepțiile sunt de strictă interpretare și privesc cazurile când din motive

temeinice, judiciare sau de ordine publică, unele persoane pot fi lipsite de libertate. Lipsirea de libertate este un atribut exclusiv al autorităților publice, iar măsura se dispune în strictă conformitate cu prevederile legale.

Articolul 5 din Convenție are și scopul a-l proteja pe individ împotriva arbitrariului autorităților statale. Statul român a fost condamnat de mai multe ori de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, fiind reținute în sarcina lui diverse încălcări ale art. 5 din Convenție. În concret este vorba de probleme legate de independența și imparțialitatea magistratului, și de semnificația noțiunii de magistrat [4], de absența din dreptul intern a unor dispoziții care să impună procurorului aducerea de îndată a celui arestat preventiv în fața judecătorului [5], de lipsa de claritate a normelor naționale care reglementează procedura menținerii arestării preventive în cursul judecății [6], de faptul că remediile din legislația internă nu sunt suficient de sigure în practică, fiind lipsite de accesibilitatea și eficiența necesare [7], de lipsa de motivare sau motivarea insuficientă a măsurii arestării preventive, fără ca procurorul sau instanța de judecată să ofere argument convingătoare ale acestei măsuri sau fără o analiză în mod individual a situației și apărărilor reclamanților[8].

Având în vedere noua reglementare a instituției judecătorului de drepturi și libertăți, care a depășit confuzia anterioară a noțiunii de „magistrat”, merită adusă în atenție limpezirea pe care o face Curtea Europeană, în această privință, argumentând că procurorul nu poate fi considerat magistrat în înțelesul art. 5, paragr. 3 din Convenție. Astfel, „pentru a se considera că un magistrat exercită funcții judiciare - se afirmă în jurisprudența CEDO [9], - în sensul acestei dispoziții, acesta trebuie să îndeplinească anumite condiții, ce reprezintă, pentru persoana arestată, garanții împotriva arbitrariului și a privării nejustificate de libertate (...). Astfel, magistratul trebuie să fie independent în raport de executiv și de părți (...). În această privință, unele circumstanțe obiective, existente la momentul luării măsurii arestării preventive, pot fi relevante: dacă magistratul poate interveni în procedura penală ulterioară momentului luării măsurii arestării preventive, în calitate de organ de urmărire, independența și imparțialitatea sa pot fi puse la îndoială”. Se înțelege că procurorul nu poate fi independent, pentru că, pe de o parte, face parte din puterea executivă, iar, pe de altă parte, având un rol important în instrumentarea cazului și realizarea materialului probator, va fi tentat să abuzeze de măsurile asiguratorii, sau să dispună de ele în mod arbitrar.

Astfel, „prima teză a articolului 5 nu se rezumă la a prevedea accesul persoanei arestate la o autoritate judiciară, ci ea impune magistratului în fața căruia persoana arestată este condusă, obligația de a examina circumstanțele care militează pentru și contra menținerii arestării preventive, de a se pronunța potrivit criteriilor juridice asupra existenței unor motive temeinice, care să justifice menținerea arestării

și, în absența lor, de a dispune punerea în libertate” [10]. Mai mult decât atât, alin. 3 al art. 5 din Convenție impune și „intervenția de îndată a controlului judecătoresc asupra legalității măsurii arestării preventive”, iar în ceea ce privește interpretarea și aplicarea noțiunii de „promptitudine” „nu se poate aplica principiul flexibilității decât într-o foarte mică măsură (...), un control judecătoresc rapid asupra arestării preventive constituind pentru persoana în cauză o garanție importantă împotriva unor rele tratamente” [11]. În aplicarea Convenției Europene a Drepturilor Omului și a Jurisprudenței CEDO, trebuie avut în vedere faptul că aceste instituții nu se substituie autorităților naționale, în ceea ce privește determinarea mijloacelor corespunzătoare necesare garantării drepturilor și libertăților cetățenești în activitatea judiciară, nu lor le revine sarcina de a stabili faptele care determină instanțele naționale să adopte o anumită decizie. Rolul Curții este să verifice, în lumina Convenției, hotărârile luate de autoritățile naționale, în exercitarea puterilor de apreciere, în sensul compatibilității consecințelor acestora cu prevederile Convenției. Responsabilitatea interpretării și aplicării dispozițiilor legii penale cu respectarea Convenției pentru apărarea drepturilor fundamentale, revine în primul rând judecătorului național. În aceeași măsură, se cere și aplicarea Dreptului Uniunii Europene, respectiv Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, care „a determinat dezvoltarea de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene a unei adevărate culturi a drepturilor fundamentale” [12].

Corespunzător funcției cu care este investit, judecătorul de drepturi și libertăți are o competență precis stabilită de art. 53 din noul Cod de procedură penală. Potrivit textului acestui articol „Judecătorul de drepturi și libertăți este judecătorul care, în cadrul instanței, potrivit competenței acesteia, soluționează, în cursul urmăririi penale, cererile, propunerile, plângerile, contestațiile sau orice alte sesizări privind: a) măsurile preventive; b) măsurile asiguratorii; c) măsurile de siguranță cu caracter provizoriu; d) actele procurorului, în cazurile expres prevăzute de lege; e) încuviințarea perchezițiilor, a folosirii metodelor și tehnicilor speciale de supraveghere sau cercetare ori a altor procedee probatorii potrivit legii; f) procedura audierii anticipate; g) alte situații expres prevăzute de lege”. Potrivit cadrului juridic stabilit, caracteristica esențială a acestei noi instituții constă în autonomia sa față de celelalte autorități judiciare. Tocmai această calitate îi permite să se pronunțe imparțial asupra măsurilor ce se întreprind în cursul urmăririi penale, și care privesc drepturile și libertățile. Aceasta reprezintă o garanție că măsurile nu vor fi excesive, și că adecvarea lor la cauză va asigura relevanța actului de justiție.

Astfel, judecătorul de drepturi și libertăți are atribuția să verifice, pe calea cererilor și propunerilor exercitate de titulari ori prin intermediul mijloacelor specifice controlului judiciar, pe calea plângerilor, contestațiilor sau a oricăror alte sesizări, măsurile ce se impun pentru o corectă și eficientă desfășurare a procesului penal.

Un domeniu de interes și care intră în competența judecătorului de drepturi și libertăți, îl reprezintă încuviințarea perchezițiilor, a folosirii metodelor și tehnicilor speciale de supraveghere sau cercetare ori a altor procedee probatorii potrivit legii. Astfel, potrivit art. 152 din actualul Cod de procedură penală, judecătorul de drepturi și libertăți autorizează solicitarea pe care organele de urmărire penală o adresează, unui furnizor de rețele publice de comunicații electronice sau unui furnizor de servicii de comunicații electronice accesibile publicului, să transmită datele reținute, în baza legii speciale privind reținerea datelor generate sau prelucrate de furnizorii de rețele publice de comunicații electronice și de furnizorii de servicii de comunicații electronice destinate publicului, altele decât conținutul comunicațiilor. Temeiul legal pentru solicitarea acestor date, îl constituie suspiciunea rezonabilă, cu privire la săvârșirea unei infracțiuni și există indicii sigure pentru a se crede că datele solicitate constituie probe, pentru categoriile de infracțiuni prevăzute de legea privind reținerea datelor generate sau prelucrate de furnizorii de rețele publice electronice și de furnizorii de servicii de comunicații electronice destinate publicului. Textul de la alin. (3) al acestui articol obligă furnizorii să păstreze secretul cu privire la operațiunile efectuate. În prezent legea la care face trimitere art. 152 este Legea nr. 82/2012 privind reținerea datelor generate sau prelucrate de furnizorii de rețele publice de comunicații electronice și de furnizorii de servicii de comunicații electronice destinate publicului, precum și pentru modificarea și completarea Legii nr. 506/2004 privind prelucrarea datelor cu caracter personal și protecția vieții private în sectorul comunicațiilor electronice [13]. Legea transpune în planul legislației naționale Directiva 2006/24/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 martie 2006 privind păstrarea datelor generate sau prelucrate în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicații electronice accesibile publicului sau de rețele de comunicații publice și de modificare a Directivei 2002/58/CE, și a fost adoptată după constatarea neconstituționalității actului normativ anterior în aceeași materie.

Prin Decizia nr. 1258/2009 [14], Curtea Constituțională a constatat servicii de comunicații electronice destinate publicului sau de rețele publice de comunicații, precum și pentru modificarea Legii nr. 506/2004 privind prelucrarea datelor cu caracter personal și protecția vieții private în sectorul comunicațiilor electronice. În motivarea deciziei sale, Curtea Constituțională a arătat că, deși Legea nr. 298/2008 se referă la date cu caracter predominant tehnic, totuși acestea sunt reținute cu scopul furnizării informațiilor cu privire la persoană și viața sa privată și, prin urmare, sunt necesare garanții pentru respectarea acestor drepturi fundamentale ale persoanei. „Limitarea exercițiului unor drepturi personale în considerarea unor drepturi colective și interese publice ce vizează siguranța națională, ordinea publică sau prevenția penală - se arată în Decizia Curții Constituționale - a constituit în permanență o operațiune sensibilă sub aspectul reglementării, astfel încât să fie menținut un just echilibru între interesele și drepturile individuale, pe de o parte, și cele ale societății, pe de altă parte”. Curtea a mai adus ca argument

în declararea neconstituționalității Legii nr. 298/2008 și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Astfel în cauza Klauss împotriva Germaniei, 1978, Curtea a precizat că luarea unor măsuri de supraveghere, fără garanții adecvate și suficiente, poate duce la „distrugerea democrației sub pretextul apărării ei” [15].

În același sens, în jurisprudența CEDO s-a mai arătat că întrucât convorbirile telefonice intră în noțiunile de „viață privată” și „corespondență”, pentru interceptarea lor, memorarea datelor astfel obținute și eventuala lor utilizare în procedurile judiciare, trebuie să existe o bază legală corespunzătoare, care să stabilească limite rezonabile și un regim eficient de garanții, deoarece operațiunea constituie o ingerință a unei autorități publice în exercitarea dreptului garantat de art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [16].

Credem că noul sistem stabilit prin Codul de procedură penală, care conferă judecătorului de drepturi și libertăți competența de a autoriza solicitarea organelor de urmărire penală, de a folosi datele generate sau prelucrate de către furnizorii de rețele de comunicații electronice, constituie o garanție, potrivit celor arătate de Curtea Constituțională și jurisprudența CEDO. Tot o garanție stabilește și art. 154 alin. (6) din Codul de procedură penală, care reglementează în competența judecătorului de drepturi și libertăți, autorizarea solicitării de către procuror unui furnizor de rețele publice de comunicații electronice ori unui furnizor de servicii de comunicații electronice destinate publicului, a transmiterii datelor conservate potrivit legii ori ridicarea acestei măsuri.

Supunerea acestor delicate măsuri controlului instanțelor judecătorești, întărește garanția că ingerința în viața intimă a persoanei va fi rezonabilă și strict determinată, ca intensitate, de interesul public care se cere apărut într-un adevărat adevărat stat de drept [17]. Disponând cu privire la ingerințe grave asupra libertății individuale, vieții intime și private, precum și a celorlalte drepturi și libertăți, judecătorul de drepturi și libertăți nu realizează doar un examen de legalitate, ci și de proporționalitate, de rezonabilitate a măsurii ce se cere a fi dispusă. Activitatea sa dă expresie unor concepte moderne ale procesului penal și ale actului de justiție, în general, așa cum sunt ele definite și în Codul de procedură penală. Concepte ca „suspiciune rezonabilă” (art. 139 și art. 152), „măsură proporțională cu restrângerea drepturilor și libertăților” (art.139), „ingerință disproporționată”, etc., impun regândirea întregii problematice a măsurilor preventive și a celor de siguranță din perspectiva unei valori fundamentale a statului de drept și anume, demnitatea umană [18].

Instituția judecătorului de drepturi și libertăți, având în vedere caracterul ei de noutate în sistemul judiciar românesc, intrată în funcțiune de mai puțin de doi ani de zile, se confruntă cu o multitudine de neclarități legislative și inerții ale jurisprudenței. Cu toate acestea, se constată o atitudine pozitivă și optimistă în ceea ce privește consolidarea ei și întărirea rolului ce i s-a atribuit.

Jurisprudența de până acum pune în evidență, în primul rând, faptul că instituția se dovedește deosebit de utilă. Examinarea condițiilor de legalitate, incidente fiecăreia dintre măsurile preventive aplicate în procedurile judiciare, se face cu mai multă atenție, manifestându-se, tocmai datorită autonomiei, un echilibru absolut necesar pentru o soluționare corectă a fiecărei cauze.

Referințe:

1. Legea nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală și pentru modificarea și completarea unor acte normative care cuprind dispoziții procesual penale (publicată în Monitorul Oficial al României Partea I, nr. 515 din 14. 08. 2013), amendată de Legea nr. 255/2013 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 (publicată în același nr. al Monitorului Oficial).
2. Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică, ratificată prin Legea nr. 64/2004, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 343/20.04.2004; Rezoluția nr. 1165 (1998) privind dreptul la viață privată; Recomandarea nr. 1235 (1994) privind psihiatria și drepturile omului; Recomandarea 1245 (1994) privind privarea de libertate în cursul judecății; Rezoluția nr. 721 (1980) privind procesarea de date și protecția drepturilor omului;
3. G. Antoniu, Observații la proiectul noului Cod de procedură penală, în Revista de drept penal, anul XV, nr. 4, octombrie-decembrie, București, 2008, p. 9-28.
4. Hotărârea din 3 iunie 2003 pronunțată în Pantea împotriva României
5. Hotărârea din 3 iunie 2003, pronunțată în cauza Pantea împotriva României
6. Hotărârea din 1 aprilie 2008, pronunțată în cauza Varna împotriva României
7. Hotărârea din 10 iunie 2008, pronunțată în cauza Galliani împotriva României
8. Hotărârea din 24 februarie 2009, pronunțată în cauza Tarău împotriva României
9. Hotărârea din 3 iunie 2003 pronunțată în Pantea împotriva României
10. Ibidem
11. Ibidem
12. TOADER, C. Protecția de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene a drepturilor conferite de dreptul Uniunii Europene. Cazul special al răspunsurilor la întrebările trimise de instanțele statelor membre, în „In Honorem Corneliu Bîrsan”, Editura Hamangiu, București, 2013, p. 768-791.
13. Publicată în Monitorul Oficial al României nr. 406/18.06.2012; republicată în Monitorul Oficial al României nr. 211/25.03.2014.
14. Publicată în Monitorul Oficial al României nr. 798/23.11.2009.
15. Hotărârile Malone împotriva Regatului Unit din 2 august 1984, Kruslin împotriva Franței și Huvig împotriva Franței din 24 aprilie 1990, Halford împotriva Regatului Unit din 25 iunie 1997, Aalmoes împotriva Olandei din 25 noiembrie 2004.
16. Klauss împotriva Germaniei, 1978
17. NIȚĂ, N. Provocări ale ordinii și siguranței publice din România pentru consolidarea durabilă a statului de drept, în Revista Pro Patria Lex, Revistă de Studii și Cercetări Juridice, Vol. XI, Nr. 1(22) /2013,
18. TOADER, T., SAFTA, M. Judecătorul de drepturi și libertăți - aspecte teoretice și practice, Revista „Dreptul”, nr. 8/2014, p.16.